

Теоретичні засади семантичного простору мегаконцепту в іспанській поезії

Статтю присвячено аналізу теоретичних засад семантичного простору мегаконцепту в сучасній лінгвістиці й в іспанській поезії зокрема. Дослідження зосереджено на характеристиці основних напрямів розгортання текстових концептів, сконцентрованих у відповідному етносі, які є елементами національної лінгвокультури. Підгрунтям реконструкції когнітивної системи поета є зв'язки між індивідуально-авторським пізнанням та концептуальним наповненням поезії. Проведений аналіз дає підставу констатувати, що концептуальний мегаконцепт як система імпліцитних смислів розгортається через низку текстових концептів різних рівнів, основу яких складають концептуальні метаобрази.

Ключові слова: вербалізований концепт, мегаконцепт, текстовий концепт, індивідуально-авторське пізнання, концептуальний мегаконцепт, метаобраз.

Постановка наукової проблеми та її значення. Запропонована стаття є продовженням низки досліджень, спрямованих на визначення семантичної сутності концепту, в якому закодовано інформацію, закладену в поетичному тексті. Дослідження зумовлене потребою пошуку адекватних шляхів відтворення текстових концептів, їх уходження до концептуальної ієрархії на різних рівнях мови. Розуміння текстового мегаконцепту як вираження світосприйняття певного етносу й утворення концептуального мегаконцепту поетичного тексту загалом, моделюючи його засобами твору, зумовлює загальну тенденцію сучасних лінгвістичних парадигм.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що проблема дослідження концептів є складним, різноплановим явищем і полягає в теоретичному обґрунтуванні семантичного мегаконцепту. Серед сучасних дослідників, у працях яких розроблялась ця проблема, можемо виділити О. С. Кубрякову, О. М. Кагановську, В. І. Карасика, З. Д. Попову, В. Г. Воркачова, І. О. Голубовську, Ю. С. Степанова, І. А. Стерніна, Р. І. Савчук, Т. П. Вільчинську, Т. Єрофєєву, О. А. Демянюк та ін.

Мета статті – узагальнити теоретичні засади студіювання семантичного простору мегаконцепту в іспанському поетичному тексті.

Завдання статті – проаналізувати семантику простору текстового концепту, який виступає конструктом у концептуальному мегаконцепті поетичного твору.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно з визначенням О. С. Кубрякової, когнітивна лінгвістика є лінгвістичним напрямом, у центрі якого перебуває мова як загальний когнітивний механізм, когнітивний інструмент, система знаків, які відіграють роль у репрезентації або кодуванні й у трансформуванні інформації [5, с. 53]. Когнітивність лежить в основі формування концептуальної картини світу й відображає процес сприйняття та осмислення дійсності, що відбивається в концептах. Наразі концепти здатні виникати в індивідуальній і колективній свідомості індивіда чи групи людей, котрі виступають одиницями свідомості й інформаційного навантаження, що віддзеркалюють людський досвід. На думку О. А. Демянюк, концепт має такі ознаки: ментальну сутність, наявність засобів вербалізації, динаміку ускладнення концепту, національно-мовну специфіку концепту, належність концепту індивідууму [3, с. 41]. У свою чергу, вербалізовані концепти наділені імпліцитною та експліцитною інформацією і розгортаються на найвищому рівні абстракції. На ступінь вербалізації концепту впливає мовна картина світу, яку І. О. Голубовська визначає як закарбоване в мовних формах національно зумовлене осягнення й оцінювання зовнішнього світу відповідно до певного етносу [2, с. 87]. Так, російська дослідниця О. С. Кубрякова аналізує зміст вербалізованих концептів у відображенні й акумуляції людського досвіду через осмислення світу дійсності з різними типами діяльності, серед яких є текстова діяльність, у межах якої розгортаються концепти художнього твору. Концепти виступають двоїстими ментальними сутностями, наділеними мовленнєвим і розумовим планами. Через мовленнєвий план розкривається вербальний характер концептів: відбувається відбиття реальності у свідомості індивіда. У розумовому плані в концепті втілені уявлення суб'єкта свідомості про навколишній світ [6, с. 37], вираженого етносом засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння, вербалізованої інтерпретації мовним соціумом даного світу й самого себе в цьому світі [2, с. 29].

Т. Єрофєєва констатує, що останнім часом у когнітивній лінгвістиці визначилося декілька напрямів лінгвістичних досліджень, зокрема: культурологічний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний, філософсько-семіотичний [4, с. 77]. У процесі аналізу семантичного змісту мегаконцепту в іспанській поезії ми дотримуємося лінгвокультурологічного й семантико-когнітивного підходів. Перший полягає в дослідженні концептів як елементів національної лінгвокультури й їх зв'язку з національними цінностями та національними особливостями цієї культури: рух від мови до культури (В. Г. Воркачов, В. І. Карасик, Г. В. Токарев та ін.) і тлумачення навколишнього світу, що зумовлений зміною стану свідомості. Другий убачаємо в дослідженні лексичної і граматичної семантики мови як засобів доступу до змісту концептів і їх моделювання: від мови до концептосфери (А. П. Бабушкін, М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, З. Д. Попова, І. А. Стернін та ін.). Спираючись на загальноприйняте визначення поняття концепту О. С. Кубрякової – це термін, який слугує поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів свідомості й інформаційної структури, що відображає знання та досвід людини; з іншого боку, це оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, що охоплює всю картину світу, відображену в психіці людини. Саме поняття концепту відповідає уявленню про ті змісти, якими оперує людина в процесі мислення, які відображають зміст досвіду, знання, результатів усієї людської діяльності, а також процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів знання» [6, с. 90]. Безперечним є той факт, що концепт має специфічне національне забарвлення і відображає культурні особливості, а також світосприйняття відповідної спільноти, основу якої складають традиції, історичний досвід, стереотипні уявлення, таким чином відбувається реконструкція семантичного змісту мегаконцепту загалом, у якому закладено ідеї, що еволюціонували впродовж багатьох століть. Також однією з ознак будь-якого народу є національний менталітет, який має психосемантичне і психолінгвістичне підґрунтя.

Варто зауважити, що Ю. С. Степанов детермінує концепт як ідею, що включає абстрактні, конкретно-асоціативні й емоційно-оціночні ознаки, зокрема спресовану історію поняття. Концепт – це свого роду «згусток культури» у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини [9, с. 41–42].

Зв'язок між особистістю письменника й концептуальним наповненням його текстів лежить в основі реконструкції когнітивної системи автора, що ґрунтується на особливостях процесів індивідуально-авторського пізнання й осмислення навколишнього світу [8, с. 206]. Концептуальний простір тексту виражається через систему імпліцитних смислів, що містяться на глибинному рівні й характеризуються високим ступенем узагальнення й абстракції. Так, концептуальний простір виступає концептуальною системою, або концептосферою (системою концептів, які розгортають змістову інформацію) художнього тексту [8, с. 206]. Концептуальна ієрархія літературного тексту має конусоподібну форму, вершину якої знаменує надконцепт (Р. С. Газарх), або текстовий мегаконцепт (О. М. Кагановська). Під поняттям «текстовий концепт», як і О. М. Кагановська, ми маємо на увазі кодоване мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке зумовлюється багатосмисловою напруженістю художнього тексту, характеризується надкатегоріальністю й імплікує сукупність ознакових рис твору. Текстовий концепт має таку ієрархію: мегаконцепт → мезоконцепт → макроконцепти... → катаконцепт → складники текстового концепту кожного рівня. За рівнем узагальнення концептуальну верхівку займає мегаконцепт твору. Мезоконцепти окреслюють концептуальні лінії твору й формують підґрунтя для розгортання мегаконцепту й одночасно для макроконцептів та катаконцептів. Макроконцепти відзначаються властивістю взаємного підпорядкування на відповідних концептуальних рівнях. Катаконцепти, підпорядковані макроконцептам, демонструють подальшу ієрархію концептів [7, с. 197] й організують концептуальний мегапростір. Так, концептуальний простір виступає конструктором, сформований низкою всіх концептів різних рівнів, концептуальний мегапростір як система імпліцитних смислів, що формуються на глибинному рівні творів, постає комплексною когнітивною структурою авторської свідомості, інтегруючи таким чином концептуальні простори різних типів і вибудовуються текстовими концептами, концептуальними лініями та складниками даних концептів [8, с. 207].

На думку Т. П. Вільчинської, В. А. Маслової, Л. М. Пойнар, концепт складається з таких елементів: ядро концепту складає його когнітивно-пропозиційну структуру, яка відображає наукове визначення його лексичного вербалізатора; приадрову зону визначають лексичні репрезентанти концепту, що відтворюють наївну картину свідомості етносу; периферію концепту відбивають індивідуально-авторські вживання [1, с. 6].

Еволюція художніх образів або метаобразів, представлених у текстах іспанської поезії, є носієм концептуальної інформації. За визначенням А. Г. Горнфельда, художній метаобраз віддзеркалює загальні тенденції певної епохи, представлені в художньому творі, а концептуальний метаобраз, за Т. Г. Віннер, зумовлений концептом художнього твору й репрезентується в текстовому концепті, формуючи специфічний простір з виокремленням у ньому механізмів створення художніх метаобразів. У системі художнього твору ідейно-естетичний зміст – концептуальна організація – художній текст, система метаобразів займає центральне місце (М. Л. Макаров). Здатність метаобразів до концентрації розміщує їх на найвищому рівні абстракції та зумовлює розгортання в опосередкованій формі й визначає їхнє збагачення новими смислами [7, с. 198–199].

Висновки. Виділення базових семантичних опозицій, представлених в іспанських поетичних текстах за допомогою метаобразів XII – XX ст., дасть змогу сформулювати основні принципи побудови поетичної картини світу Іспанії та окреслити межі її розгортання за допомогою мовних засобів на різних рівнях текстів. Іспанська поезія розглядається крізь призму текстових концептів із погляду лінгвокультурологічної, лінгвопоетичної та когнітивної парадигми, здійснюється спроба концептуального аналізу мегаконцепту Іспанія.

Перспективи подальших досліджень. Грунтуючись на окресленій вище концептуальній основі поетичного тексту, слід сконцентрувати дослідження на встановленні текстотвірних засобів вираження мегаконцепту на всіх рівнях мови, тобто на аналізі тих категорій і макроконцептів, а також їх взаємозв'язків, які визначають семантику поетичних текстів XII – XX ст.

Джерела та література

1. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові VII – VIII ст.: монографія / Т. П. Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія / Ірина Олександрівна Голубовська. – [2-ге вид, випр. і доп.]. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
3. Демянюк О. А. Антропоцентризм емоційних концептів фразеологічних одиниць сучасної німецької мови / О. А. Демянюк // Мова, освіта, культура в контексті Євроінтеграції: матеріали наук.-практ. конф., 21–23 квіт. 2010 р., Київ / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 40–44.
4. Ерофеева Т. Лингвистический анализ с позиций когнитивистики / Татьяна Ерофеева // Романська філологія та сучасний освітній простір: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. наук. робіт молодих учених, 8–9 груд. 2011р., Горлівка / Горлів. держ. пед. ін-т іноз. мов. – Горлівка: Вид-во ГДПІМ, 2011. – С. 76–77.
5. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкратов, Л. Г. Лузина. – М.: Филол. ф-т МГУ, 1997. – 245 с.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М.: Языки славянских культур, 2004. – 560 с.
7. Романські студії початку XXI століття: текстові концепти, наратив, можливі світи: кол. монографія / О. М. Кагановська, Г. М. Каратєєва, Р. І. Савчук та ін. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – 223 с.
8. Савчук Р. І. Когнітивно-нاراتивна динаміка розгортання концептуального простору художнього твору (на матеріалі художньої прози Ф. Саган) / Руслана Іванівна Савчук // Україна і світ: діалог мов та культур: матеріали наук.-практ. конф., 30 берез. – 1 квіт. 2011 р., Київ / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 206–207.
9. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Шк. «Языки русской культуры», 1997. – 824 с.

Настенко Светлана. Теоретические основы семантического пространства мегаконцепта в испанской поэзии. Стаття посвящена аналізу теоретических основ семантического пространства мегаконцепта в современной лингвистике и в испанской поэзии в частности. Исследование сосредоточено на рассмотрении основных направлений развития текстовых концептов, сконцентрированных в соответствующем этносе, которые являются элементами национальной лингвокультуры. Основой реконструкции когнитивной системы поэта есть связи между индивидуально-авторским познанием и концептуальным наполнением поэзии. Проведенный анализ позволяет констатировать, что концептуальное мегапространство как система имплицитных смыслов развивается путем ряда текстовых концептов разных уровней, основу которых составляют концептуальные метаобразы.

Ключевые слова: вербализованный концепт, мегаконцепт, текстовый концепт, индивидуально-авторское познание, концептуальное мегапространство, метаобраз.

Nastenko Svitlana. The Theoretical Background of the Megaconcept's Semantic Space in Spanish Poetry.

The article analyzes the theoretical foundations of the megaconcept's semantic space in modern linguistics and Spanish poetry in particular. The work focuses on the study of textual concepts, concentrated in the ethnic group, is carried out by means of the National linguo-cultural specificity. The basis for the reconstruction of the poet's cognitive system is the relationship between individual-author's cognition and conceptual content of poetry. The research allows to conclude that the conceptual megaspace is the system of implicit meanings, developed through a series of textual concepts on the language levels and based on the conceptual meta-image.

Key words: verbalized concept, megaconcept, textual concept, individual-author's cognition, conceptual megaspace, meta-image.

Стаття надійшла до редколегії
27.03.2013 р.

УДК 811.111:373:27

Larysa Nizhegorodtseva-Kyrychenko

Cognitive judgements on intellectual activity

The article presents a brief excursus of linguistic and cognitive judgements concerning the basic conceptual framework of the lexical-semantic field of «intellectual activity». The paper also briefly highlights the philosophical and linguistic aspects of the major concepts that constitute this field. The article addresses to the universal linguistic phenomenon of polysemy, which is considered from the standpoint of cognitive linguistics. Methodological basis of the investigation of polysemy process is the presentation of polysemantic shifts within the frame theory. Some considerations on synonymous aspect of prototypical concepts of the field are presented either. The focus of the analyses is a verbalized concept THOUGHT.

Key words: lexical-semantic field, cognitive linguistics, intellectual activity, verbalized concept, frame structures.

Statement of the problem and its significance. Topicality of the article is determined by the fact that cognitive investigations of language data help to formulate and define, to some extent, those mental frames, which could be observed in human's mind and methods of human cognizance of the world and its conceptualization. The emergence of cognitive science as a distinct field of study can be traced to 1956. Many disciplines have contributed to the birth of cognitive science. On the one hand, the dissatisfaction with behaviorism and on the other astounding mathematical advances triggered the environment that was conducive to the birth of a discipline that could explore the notions of memory, perception, classification, learning, and information processing. In addition, the increasing importance of artificial intelligence and computer science necessitated the greater role of cognitive science in studying the problems dealing with information acquisition, storage, and processing [2].

THOUGHT and MIND are the basic concepts used in describing cognition, and the respective words are the key words of the metalanguage used by cognitive science whose objective is to give a comprehensive account of the human mind and thought. Cognitive linguistics, as one of the main contributors to the field, searches for the solution of «mind and thought» problem in the area of language meanings the exploration of which aims to expose knowledge representation structures, or patterns in the mind that humans apply while thinking and speaking.

The structures of these patterns are construed via examining various linguistic phenomena from different levels of language – lexical, syntactic or textual. The lexical phenomena that can be reconsidered from the cognitive perspective are polysemy, synonymy/antonymy and hyponymy, all of which are integrally represented in a lexico-semantic field – a spacious group of words referring to one and the same general notional category. Traditional linguistics centered on lexico-semantic fields based on various categories of thought, however, the very category of THOUGHT represented through a considerable number of lexical units has never been in the center of attention.

This research done within the framework of cognitive linguistics aims to propose a conceptual structure, which underlies the lexico-semantic field constituted by nouns designating various manifestations of INTELLECTUAL (RATIONAL) ACTIVITY.